

FIGYELŐ

Kódexeink világa. Kiállítás a budapesti Egyetemi Könyvtár dísztermében (2006. május 3. – június 23.) A budapesti Egyetemi Könyvtár az elmúlt években vált kiállítóhellyé. Közgyűjteményi feladatkorének önkéntes kibővítéséhez hozzájárult a felismerés, hogy szeretné a hazai és a nemzetközi tudományos kutatás képviselőinél szélesebb körben közkinccsé tenni az évszázadok óta féltve őrzött, folyamatosan gyarapodó kéziratait és ritkaságait. Közel tíz év alatt a nagyközönség a kódextár állományából rendezett korábbi kiállításokon megismerhette a legértékesebb középkori kéziratokat, köztük a Konstantinápolyból 1877-ben „visszaadott” harmincöt kódexet.

A budapesti Egyetemi Könyvtár Kézirat- és Ritkaságtára az ország egyik leggazdagabb és legrégibb történeti, művelődés- és irodalomtörténeti forrásgyűjteménye. A 16. század vége óta folyamatosan és többnyire szervesen bővülő kéziratok állomány jelentős mértékben gyarapodott a szerzetesrendek feloszlása után. A jezsuita rendházakból 1773 után mintegy 140, a pálos kolostorokból 1786 körül több mint 120 kéziratot szállítottak a könyvtárba. A II. József kori szerzetesrendeket feloszlató intézkedések után összesen 450 további kézirat, köztük 66 középkori kódex került a Kézirattárba. A fenti adatokhoz mérhető újabb, a középkori kézirat-együttest érintő minőségi állománygyarapodás 1877-ben volt. Ekkor – mint közismert – II. Abdul Hamid török szultán 35 kódexet ajándékozott a budapesti egyetemistáknak, s őrzőhelyük az egyetem könyvtára lett.

A kódexgyűjtemény számottevő része a kéziratok származása szerint három nagyobb csoportból áll: a nagyszombati jezsuita egyetem könyvtárában őrzött középkori kötetes kéziratokból, a feloszlott szerzetesrendek könyvtárainak kódexeiből és a törökországi ajándék-kódexekből. Az eltérő provenienciájú folyamatos bővülés ellenére ismert tudománytörténeti tény, hogy a könyvtár kódex-állománya nem túl számos, mindössze 137 latin, 7 arab, 2 török, 2 etióp, 2 perzsa, 11 szláv, 8 magyar, 6 német, valamint 4–4 görög és olasz nyelvű kódexet őriz. Ezt a gyűjteményt szerencsésen kiegészíti a kódextárhoz tartozó 300 feldolgozott kódextöredék, amely a könyvtár saját állományából folyamatosan bővül. Ezek a számok elenyészőnek tűnnek a magyar középkorban használt, becslések szerinti 45–50 ezer itthon vagy határainkon kívül készült kódexhez képest. A tár azonban több „nemzeti ereklyé”-t őriz, így például a korvinákon kívül nyolc magyar nyelvű kódexet, köztük a Ráskai Lea domonkos apáca által másolt *Cornides-kódexet*, valamint viszonylag sok, a történeti Magyarország területén másolt latin kézirat-kötetet.

Az Egyetemi Könyvtár kódexei hosszú idő óta a hazai és a nemzetközi kutatás, valamint a közérdeklődés középpontjában állnak. Az elmúlt években több hazai és külföldi kiállításon szerepeltek, többnek részleges vagy teljes kötetes kiadása, illetve internetes megjelenítése is elkészült. A korvinák országos digitalizálási programjának befejeződése után lehetőség nyílt a könyvtár magyar nyelvű kódexeinek (Cod. Hung. 1–8) és további 28 latin kódexnek (Cod. Lat. 14–30, 32–36, 51, 71, 73, 78, 98, 114, 115) a digitalizálására és internetes megjelenítésére.

A kiállítás a kódexgyűjtemény egészéből válogatott anyagot mutatott be és vállalkozott a tár tematikus áttekintésére. Ez mindenekelőtt azt jelentette, hogy a középkori európai írásbeliség mint-

egy tizenégy évszázadát reprezentáló kultúrkincs itt őrzött részét úgy jelenítette meg, hogy fel-lelhetők voltak az ismert világi- és vallásos szövegtípusok. A középkori szellemi élet és tudományos gondolkodás három alapvető színtere az egyházi-kolostori kultúra, az uralkodói udvarok és az egyetemek világa. Ezek közül – az állomány biztosította kereteknek megfelelően – viszonylagos teljességgel türekedhettünk az első kettő bemutatására.

A kötetek jelentős része a 15. században, a kódexirodalom virágkorában készült. Kronologikus áttekintésre részben ezért, részben a viszonylag szűk állomány miatt nem vállalkozhattunk. Mindez egyúttal azt jelentette, hogy még a korvinákat sem külön, hanem a tartalmuknak megfelelő témakörökön belül láthatták az érdeklődők. A kiállított korvinák reprezentálták a magyarországi humanizmus világhírű könyv- és művészettörténeti emlékét, Mátyás király budai könyvtárát. Az 1460-as évek második felétől intenzívvé vált könyvgyűjtés során a király – mint ismeretes – eleinte vásárolta a kódexeket, később azonban megrendelésre is készítette azokat. Az itáliai kódex-beszerezésekkel a humanista írás- és díszítés-típusok is általánossá váltak a királyi udvarban.

A csaknem teljes egészében restaurált kódexgyűjtemény kiválasztott darabjai mellett a látogatók megismerkedhettek a gyűjteményhez tartozó kódextörredék-állománnyal és néhány 15. századi metszettel is. A felbecsülhetetlen értékű nemzeti kincs biztonságos megőrzésén, kiegészítésén és állapotának javításán kívül a dokumentumok megfelelő színvonalú kiállításával a kibernetika korában is törekedtünk a kéziratok egykori jelentőségéhez méltó bemutatására.

A kiállítható kódexek számát alapvetően korlátozta a rendelkezésre álló díszterem alapterülete. Nem lehetett cél az elsősorban a művészettörténet által számon tartott, látványos darabok bemutatása. Ennek oka ismét az állomány összetételében kereshető. Az itt őrzött kódexek között nem található kifejezetten „díszkódex”-nek készült luxuskézirat, azaz olyan „műtárgy-kódex”, amelynek művészi értéke jelentősebbnek tűnhet, mint történeti forrás jellege. A könyvtárban őrzött kódexek nagy része a maga korában úgynevezett használati kódex volt. A díszítetlen, illetve mértéktartóan díszített kötetek viszonylagos egyszerűségük ellenére kivétel nélkül könyvkuriózumok, a magyar nemzet viszontagságokkal teli történelmi múltjának fennmaradt kincsei.

A „Kódexeink világa” kiállítás elsősorban könyv- és művelődéstörténeti kiállítás volt, amelynek keretében igyekeztünk néhány látványosabb kéziratot is bemutatni. Amint a kiállítás mindössze ötven példányban megjelent kísérő füzeté (*Kódexeink világa. Kiállítás a budapesti Egyetemi Könyvtár dísztermében, 2006. május 29. – július 7. – Codices manuscriptorii. Medieval manuscripts of the University Library Budapest. Exhibition at the Hall of the University Library Budapest 29 May – 7 July 2006.* A kiállítás anyagát válogatta, a kísérőfüzetet készítette KNAPP Éva. Bp. 2006. Egyetemi Könyvtár – ISBN 963 463 863 5) tanúsítja, a tárlat középpontjában a középkori könyv egyik jellegzetes formája a lapozásra alkalmassá tett kéziratos kódex állt. A tematikus teológiai, filozófiai és történeti gyűjtőköteteken kívül megtekinthetők voltak Bibliák, liturgikus kéziratok (miskönyv, benedictionale, confessionale, poenitentiale, hymnarium), az egyházi zene (graduale, antiphonale), a prédikáció-, tractatus és legenda-irodalom emlékei, valamint a kolostorok mindennapi életének írott segédletei (breviarium, regula, consuetudinarium). Nem hiányoztak a tárlókból a középkor szórakoztató irodalmi összeállításai és az imádságos könyvek, továbbá a jog-, az orvostudomány, valamint a humanizmus történeti és irodalmi összeállításai sem.

A válogatás többek között bizonyította, valóban az Egyetemi Könyvtár őrzi az ország egyik legrégebb kéziratos forrásgyűjteményét, amelynek alapvető része a kódexállomány. A több szakterületet átfogó kódextár létrejötte óta a magyar és az európai művelődéstörténet egyik fontos tanulmányi- és kutatóbázisa. Az európai kulturális örökség részét jelentő állomány dokumentálja egy kulturális régió történetét, amelyet a nemzetközi kutatás sem nélkülözhet. Ez a jelentős mennyiségű tudás- és ismeretanyag a kulturális emlékezet megtestesítőjeként napjainkban is folyamatosan szerepet játszik a mindenkori társadalom történetiségének tudatosításában. Az Egyetemi

Könyvtárban őrzött kódexek minél teljesebb, sokrétű, több tudományzakot érintő feltárása és nyilvános bemutatása továbbra is nemcsak elsődrendű tudományos, hanem nemzeti érdek. – A kiállítást Madas Edit és Knapp Éva nyitotta meg.

KNAPP ÉVA

Nemzeti Erekllyhely az Országos Széchényi Könyvtárban. 2006. július 6-án „Nemzeti Erekllyhely Kiállítótér” néven állandó kiállítás nyílt az Országos Széchényi Könyvtár főbejárati szintjén. A külön erre a célra kialakított helyiségben évente négy, nemzeti öntudatunk szempontjából kiemelkedő jelentőségű dokumentum kerül bemutatásra, pl. a *Halotti Beszéd*, az *Ómagyar Mária-siralom*, a *Képes Krónika*, a corvinák, a *Himnusz* és más irodalmi alampüvek kéziratái.

Számos európai nemzeti könyvtárban létezik hasonló, népszerű kiállítási forma. A Nemzeti Erekllyhely létrejöttében nagy szerepe volt annak az erősödő társadalmi igénynek, hogy az állampolgárok gyakrabban és eredetiben is láthassák a magyar művelődéstörténet kiemelkedő darabjait.

A tárlat a biztonsági tárlóban elhelyezett eredeti dokumentumból, ennek számítógépen végiglapozható digitalizált másolatából és a dokumentumról készült 5–10 perces filmből áll.

A kiállítássorozat nyitódarabja Mátyás király világhírű könyvtárának legdíszesebb példánya, a Philostratus-corvina, amely Philostratus (Kr. u. 3. sz.) athéni szofista és unokaöccse müveit tartalmazza, Bonfini fordításában.

Októberben a Hess-műhelyben megjelent *Chronica Hungarorum*, vagyis a magyar történeti irodalomban *Budai Krónika* néven ismertté vált nyomtatvány (az első Magyarországon nyomtatott könyv) bemutatásával folytatódik a kiállítás.

A kiállítássorozat megnyitóján Hiller István oktatási és kulturális miniszter örvendetesnek tartotta, hogy a nemzeti könyvtár külön erre a célra hozott létre kiállítótérét. Bereczky Lóránd, a Magyar Nemzeti Galéria főigazgatója a kiállítótérben látható, három részből álló modern kárpitkompozíciót méltatta. A Corvin-kárpitokat a Magyar Kárpitművészek Egyesületének tagjai – több mint harmincan – három éves munkával készítették el. Kiemelte, hogy a modern műalkotás színeivel, hangulatával illeszkedik a Mátyás-korabeli kódexekhez.

Az Erekllyhely felavatásával egyidőben „Mítosz és valóság” címmel időszaki kiállítás is nyílt a nemzeti könyvtárban, amelynek tárgya a latin nyelvű magyar történetírás Magyarországon a 15–18. században. A kiállítás szorosan kapcsolódik a XIII. Neolatin Világkonferenciához, amelyet augusztusban rendeznek Budapesten és Szegeden.

EKLER PÉTER

Az anderlehti Erasmus-ház újabb sorozata, a „Nugae humanisticae sub signo Erasmi”, 2000–2004. Igazi humanista történet: A reneszánsz, a humanizmus, a filológia és általában a leírt, a nyomtatott betű és a szövegek iránt érdeklődő barátok évente találkoznak azért, hogy egy számkra nagyon izgalmas témáról eszmét cseréljenek. Természetesen nem igazi humanista az, aki nem gondolja úgy, hogy nagyon fontos az, amit ő mond, és az utókor szegényebb lenne, ha nem hagyna nyomot arról a bölcsességről, amit ő maga, és a barátai együtt képviselnek. Ezért legalább jelzés értékűen össze kell foglalni az egy-egy találkozón elhangzottakat. Főként úgy, hogy a tanuló ifjúság és a többi megszállott ténylegesen gazdagodjék, ha „nyomra” akad: ki kell adni egy időszakosan megjelenő füzetet, majd kötetet. Az sem mindegy, hogy hogyan néz ez ki. Ezért – a stüdiomok tárgyának megfelelően – fel kell eleveníteni a 16. század humanista nyomdászainak a forma és a tartalom iránti igényességét. A humanista, mint tudjuk, öntudatos, de ugyanakkor (ál)szerény is. Ezért elnevezi a sorozatot „kis humanista semmiségek”-nek (nugae humanisticae), keres egy